

РІШЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.157 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» на підставі прилюдного захисту дисертації «Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід» за спеціальністю 081 «Право» 26 лютого 2024 року.

Піх Юрій Тарасович, 08.02.1995 року народження, громадянин України, освіта повна вища. У 2016 році закінчив Львівський національний університет імені Івана Франка та здобув ступінь «Бакалавр» за спеціальністю «Правознавство». У 2018 році закінчив Львівський національний університет імені Івана Франка та здобув ступінь вищої освіти «Магістр» за спеціальністю «Право».

З вересня 2018 року по вересень 2022 року навчався в аспірантурі на кафедрі кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка (денна форма навчання).

Працює асистентом кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, з вересня 2020 року по цей час.

Дисертацію виконано на кафедрі кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: **Нор Василь Тимофійович**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, академік НАПрН України.

Здобувач має 14 наукових публікацій за темою дисертації, з них 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 0 монографій:

1. Піх Ю. Т. Матеріальна істина як мета та засада кримінального провадження Федеративної Республіки Німеччини. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 161–172.
2. Піх Ю. Т. Засада встановлення матеріальної правди (істини) у світлі реформ кримінального процесуального законодавства Республіки Польщі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2020. Вип. 71. С. 132–146.
3. Pikh, Y. The Concepts of Truth and Their Implementation in the Criminal Proceedings of the Common Law and Continental Law Systems. *Visnyk of the Lviv University. Series Law*. 2021. Issue 73. P. 161–176.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

1. Бобечко Назар Ростиславович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка МОН України, без зауважень.

2. Шумило Микола Єгорович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України, член-кореспондент НАПрН України, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Усі відомі на сьогодні в світі численні теорії істини, в тому числі і згадувані в дисертації, становлять собою не що інше, як марні інтелектуальні спроби дошукатися дійсних (адекватних) *смислів*, які стоять за запропонованими древніми греками та присталими до них середньовічними монахами-картезіанцями, Т. Аквінським (*veritas est adaequatio rei et intellectus*), Р. Декартом, К. Марксом і В. Леніним **значенням** слова «істина». Якщо ж визнати рацію цього наукознавчого факту, то тоді опонентові залишається лише захоплюватися науковою відчайдушною сміливістю шановного дисертанта, який наважився вирішувати цю проблему, яка, вважаю, належить до виняткової сфері інтелектуальних занять філософів і теоретиків науки, результатами яких мають живитися правознавці. З іншого ж боку, здобувач, визначивши тему свого дослідження «Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід» тим самим заманіфестував: вітчизняна процесуальна доктрина *a priori* знає, що є істина, знає її різноманітні *втілення* і знає, як її *досягти*; звернення ж до зарубіжного досвіду мало лише підтвердити скептиками з іншого табору вже згадуваних свіфтовських персонажів вихідну наочну правоту дисертанта. Зрозуміло, що така наукова позиція не передбачає системне дослідження доводів опонентів та їхніх підстав. Подібний підхід, гадаю, не міг не позначитися на змісті і наукових результатах безумовно цікавого дослідження, про що йтиметься нижче.

2. Вважаю, ніхто не буде сперечатися з тим, що дослідження такої фундаментальної теми, як істина в кримінальному процесі, припускає наявність у дисертанта ґрунтовного філософського, методологічного і науково-теоретичного вишколу, який дозволяє дослідникові неупереджено подивитися на об'єкт і предмет своєї наукової розвідки. Досягнення такого вишколу припускає, у свою чергу, опанування здобувачем різних оригінальних джерел, які промовляють як *pro*, так *contra* згадуваної вище вихідної дослідницької позиції науковця. Ознайомлення ж опонента з переліком наукових джерел не дозволило побачити в ньому оригінальних робіт видатних західних філософів, які плідно досліджували тему істини або ж суміжні з нею питання, але мали погляди, відмінні від поглядів шановного дисертанта.

Тут, зокрема, можна згадати про малу децицю: роботи М. Вебера, В. Джеймса, М. Гайдегера, У. Еко, І. Канта, Дж. Лакофа і М. Джонсона, Л. Мамфорда, П. Манана, Е.Маха, У. Найсера, Ортеги -і-Гасета, К. Попера, П. Рікера, Л. Флека, М. Фуко тощо. Тому опонент має зізнатися, що в часі читання дисертації шановного пана Т. Піха його не лишало відчуття, що над сторінками тексту опанованої роботи і досі величаво

перебуває дух безсмертного «Матеріалізму і емпіріокритицизму», процесуальним втіленням якого є «Теорія доказів у радянському кримінальному процесі» 1973 року. На жаль, остання до цього часу залишається непорушним взірцем багатьох вітчизняних процесуалістів, надихаючи їх на старому фундаменті будувати нову споруду – теорію доказування змагального кримінального процесу. Також чомусь автор обійшов увагою праці таких видатних представників київської школи права другої половини XIX – початку XX століття батька і сина Олександра і Богдана Кістяківських, оголошених у рф «руськими вченими», а також знаних представників Харківської процесуальної школи М. Гродзинського і А. Рівліна (хоча в так званому «поминальнику» дисертації здобувач згадує його ім'я). І в цьому зв'язку хотів би також зазначити, що в переліку літературних джерел опонент не помітив згадки про відому в англomовному юридичному середовищі відомого американського вченого Уільяма Т. Піцці «Судочинство без істини. Чому наша система кримінального судочинства стала дорогою помилкою і що нам треба зробити, щоб відновити її» (Pizzi, William T. Trials Without Truth. Why Our System of Criminal Trials Has Become an Expensive Failure and What We Need to Do to Rebuild It. New York University Press, 1999), звернення до якої могло б неабияк підсилити обстоювані наукові позиції дисертанта.

3. Як видно з назви і змісту дисертації, її автор пропонує запровадити до категоріально-понятійного апарату вітчизняної процесуальної науки новий структурний елемент – «**концепт істини**», який, на думку автора, досліджується в теорії процесуального права, а реалізується в практиці кримінального процесу. Дисертант пропонує процесуальній спільноті таку дефініцію цьому теоретичному *novum*: це «...відносно автономна, взаємоузгоджена та взаємозумовлена система поглядів на поняття та характер істини як мети та результату пізнання в кримінальному провадженні, яке здійснюється суб'єктами доказування у передбаченій кримінальним процесуальним законом формі та реалізується як засаднича ідея у системі принципів та інститутів як доказового права зокрема, так і кримінального процесу в цілому» (с. 59). В цьому зв'язку опонент наважився б запропонувати здобувачеві здійснити одну логічну операцію – спробувати замінити слово «концепт» на більш знайомі приземленим юристам слова, наприклад, «теорія» або «концепція». Запитання до шановного автора: що суттєво змінилося зі змістом запропонованого визначення? Геть нічого! Тоді навіщо міняти? Можливо для того, щоб приховати кантівську «суб'єкт-об'єктну» схему пізнання, де об'єкт «істина» – «річ у собі», і щоб спробувати досягти її *essentia*, та підшукати метафору, наприклад, «когеренція», Відтак об'єкт дослідження «істина» в її класичному (аристотелевому значенні) замінюється на один із його можливих предметів: істина як когеренція (когерентність), який досліджується в рамках когерентної теорії (якщо комусь подобається – концепту) істини.

Якщо діяти послідовно, то тоді можна одержати цілий набір «понять» істини, які до самої істини не мають жодного відношення, а є її сурогатами, заміниками. Як видасться опонентові, саме десь так уявляє шановний здобувач свою картину «Концепт істини в кримінальному процесі», в корпусі якої були об'єднані різноманітні метафоричні образи незбагненого поняття «істина». Знову запитання: а що реально це дає /може дати в перспективі теорії, а тим паче практиці? І щоб завершити цю тему, спробую висловитися з приводу феномену «концепт», використання якого набуло неабиякої популярності в царині гуманітарних наук, а останніми роками й праві.

Поняття «концепт» (лат. *conceptus*) для самої системи гуманітарних наук не є чимось новим, бо має свій початок ще в працях середньовічного французького філософа П'єра Абеляра, в якого концепт був пов'язаний з процесом нескінченного творення смислів, котрий відбувається в душі слухача. В подальшому розвиток цього терміна відбувався в тісному зв'язку зі словом «поняття». І лише в ХХ ст. після виходу у світ відомої праці Ж. Делеза і Ф. Гватарі «Що таке філософія?», де вони визначають філософію як мистецтво формувати, винаходити, виготовляти концепти, сам «концепт» опиняється в центрі тяжіння філософських рефлексій у самостійному його значенні. На сьогодні за моїми, швидше за все далеко не повними уявленнями, термін «концепт» є засобом роботи в лінгвістиці, лінгвокогнітології, лінгвокультурології, літературознавстві, психології, соціології, а останніми роками – і в юриспруденції. Проте ознайомлення з юридичними текстами дозволяє помітити, що їхні автори намагаються налити нове вино в старі міхи: в заголовку і на початку вживається слово «концепт», побіжно роз'яснюється його смисл, а потім основний зміст викладається в традиційній манері без фактичної прив'язки до «концепту».

4. Не можу оминати увагою і той наукознавчий факт, що шановний дисертант, як і практична більшість процесуалістів у своїх міркуваннях про істину, оминає тему пари загальнонаукових категорій «**визначеність – невизначеність**»: першу з них можна в певному наближенні визначити як брак усіляких сумнівів, а другу як феномен, пов'язаний з такими характеристиками, як непередбачуваність, нерозрізненість, випадковість, неоднозначність, нечіткість тощо. Ця категоріальна пара має фундаментальне значення для осудного вирішення питання про характер знання, спираючись на яке суд має ухвалювати рішення *inmerito*. Слід зазначити, що згадані поняття перебувають у відношенні власної діалектичної релятивності (відносності), адже будь-яка визначеність приховує в собі невизначеність, а будь-яка невизначеність, у свою чергу, містить у собі певну визначеність. Тому їхня власна релятивність спричиняє відтак і релятивною будь-яку реальність (правова реальність тут не становить винятку), у якій вони присутні. З категорією невизначеності дослідники стикаються, зокрема, в часі дослідження подій, котрі мають відношення до чогось незнаного, невідомого. Треба сказати, що невизначеність є об'єктивним всюди сущим чинником пізнавально-реконструкційної діяльності, здійснюваної в кримінальному провадженні (через дивне непорозуміння вона чомусь і далі зветься доказуванням). Інакше кажучи, позбутися її практично неможливо, тому може йтися лише про спроби зменшити її обсяг до прийнятого для слідчого і суду рівня: для слідчого або прокурора на рівні вимог стандарту «*prima facie*», а для суду – «поза розумними сумнівами» (для вболівальників клубу «Істина – досягнення так жаданої істини»). Але і в цьому разі вона нікуди не зникає, підступно зачаївшись інколи на багато років в матеріалах справи і між рядками вироку. А заявити про себе вона може будь-коли, як у відомому в Австралії кейсі Кетлін Фолбіг, засудженій 2003 р. за вбивство чотирьох своїх дітей на 20 років ув'язнення. Цей вирок скасовано в грудні 2023 р. у результаті нового розслідування. Тому, якщо дивитися на розслідування і судовий розгляд як з позицій категорій «визначеності – невизначеності» як на процес пізнавальної реконструкції юридичної невідомості (минулої праворелевантної події), то його можна розглядати як діяльність з покрокового розв'язання пізнавальної невизначеності до рівня законних і обґрунтованих процесуальних рішень. Але при всьому тому юрист повинен пам'ятати,

що і в цьому разі невизначеність нікуди не зникає, а тому і ризик трагічної юридичної помилки нікуди не зникає... На жаль.

5. У своїх міркуваннях про концепти істини у вітчизняному кримінальному процесі шановний здобувач виходить із парадигми так званого «змішаного» типу (зауважу принагідно, що процес може бути тільки «мішаним») кримінального процесу. Сам він розглядається як цілісна **система** діяльності, складена з двох блоків – підготовчого та досудового проваджень. Відтак, послідовно наголошується, що вони об'єднані спільною метою, ґрунтуються на одних і тих самих правових засадах (ст. 129 Конституції України, ст. 7 КПК). Ці провадження існують у єдиному юридичному просторі, а їхні ключові гравці, об'єднані узами позитивної кооперації, діють в єдиному пориві як команда з естафетного бігу: слідчий передає паличку здобутої істини прокуророві, а той – судові, який на фініші покликаний своїм рішенням легітимізувати здобуту спільними зусиллями об'єктивну істину. Звідси, зокрема, й ґрунт для такої глибоко закоріненої в доктрині, процесуальному законодавстві, а також у процесуальній ментальності вітчизняних юристів, переконаності, що доказування здійснюється в рамках усього кримінального процесу. Зазначене трактування кримінального процесу для абсолютної більшості вітчизняних процесуалістів має характер **аксіоми**, а тому не викликає в них ні найменшого сумніву щодо його наукової рації. Правда, виникає питання, а чому так багато нарікань на якість роботи слідства і судів, чому такий малий відсоток виправдувальних вироків і де ж зрештою та об'єктивна істина? Тому як тут не згадати: «А поза тим, добродійко маркізо, усе гаразд, усе гаразд!».

У цьому зв'язку опонент хотів би зауважити, що останніми роками на пострадянському процесуальному просторі (в тому числі і в Україні) в доктрині поволи починає формулюватися наукова позиція про доцільність **виведення** досудового провадження зі структури кримінального судочинства (кримінального процесу) з подальшим проведенням диференційованого правового регулювання досудової діяльності **сторін** із готування/заперечення кримінального **позову** плюс діяльності **суду** з розгляду питання **доведеності / недоведеності** правових домагань сторони обвинувачення як кримінального позивача. Якщо пристати на цю позицію, то стає зрозуміло, що радикально змінюється усталена парадигма мішаної моделі процесу: ним стає те дійство, що відбувається перед **судом** і в **суді**. Тоді вже має постати головне питання: хто, що і як встановлюється в суді? Опоненту було б цікаво дізнатися про думку шановного здобувача особливо в плані істини.

6. З огляду на те, що Польща є нашим найближчим сусідом, не спосіб оминати увагою судження шановного дисертанта щодо теми об'єктивної істини в кримінальному процесі цієї країни. Почну з того, що в КПК ПНР 1969 р. уст. 2 була норма, відповідно до якої приписи цього кодексу мали на меті таку побудову кримінального провадження, щоб, зокрема, «підставу всіх рішень становили **фактичні встановлення**, котрі відповідають **істині**» (п. 2 § 1), проте в КПК Польської Республіки 1997 р. слова «котрі відповідають істині» зникли з тексту згаданої статті КПК. Відтоді в польській доктрині почався інтенсивний рух у плані опрацювання нової моделі кримінального провадження, наближеної до англосаксонського типу, де, як відомо, провідна роль належить судові як арбітрові між сторонами. Усе завершилось ухваленням 27 вересня 2013 р. Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу та деяких інших законів, який набув чинності 1 липня 2015 р.

Ці зміни діяли лише 9 місяців, оскільки після приходу до влади президента від популістської партії «Право і Справедливість (PiS)» А. Дуди (6 серпня 2015 р.) законодавець у березні 2016 р. вирішив, як зазначає дисертант, «... за доцільне відновити змішану змагально-інквізиційну модель судового провадження, що діяла до 1 липня 2015 р., та розшукний характер функціонально пов'язаного з ним досудового розслідування, забезпечуючи консолідацію доказів». Як підкреслює в цьому контексті шановний дисертант, польському законодавцю знадобилося менше року, аби усвідомити і визнати **помилковим** відхід від **концепту об'єктивної істини**, а також, що найважливіше, виправити ситуацію, що склалася, шляхом відновлення в КПК Польщі положень, спрямованих на всебічне та повне встановлення судом усіх обставин кримінального провадження. А далі в дисертації наголошується, що «...без сумніву, польський досвід з цього питання може бути корисним для інших держав, в тому числі й України, оскільки він доволі яскраво ілюструє фактичні наслідки та приховані загрози відмови від концепту матеріальної істини у кримінальному провадженні. Він може бути вагомим аргументом у тривалій дискусії між прихильниками «чистої» змагальності та, як наслідку, концепту формальної (судової) істини і істини матеріальної (об'єктивної), яка досягається не лише змагальністю сторін, а й активністю суду у її пошуку».

7. Цілком зрозуміло, що логічним завершенням дослідження шановного дисертанта, можна сказати – його апофеозом, стали, зокрема, такі **системні** (в термінах автора) пропозиції.

В опонента після ознайомлення з цими пропозиціями дисертанта виникли такі рефлексії і висновки:

1. Пропонована спроба нормативного розв'язання проблеми істини як мети доказування в кримінальному процесі мабуть означає, що стан вітчизняної філософсько-правової думки та методологічного вишколу в сучасному вітчизняному процесуальному середовищі через геть енігматичні, можливо, надприродні причини сягнув надзвичайно високого рівня. А тому це дозволило йому відокремитися від загального філософського контексту й нарешті щасливо “обродитися” розв'язанням “найвищою мірою драматичної проблеми” істини (Ортега-і-Гасет), а потому сповістити процесуальним *urbi et orbi* – цим проголошуємо: **істиною** є ... Складається також і враження, що процесуальній думці (в особі шановного дисертанта) – на відміну від філософської – вдалося таки віднайти універсальний критерій істини і відрізнити істину від **неістини**. Якщо бути послідовним, то за логікою пропонованих змін до КПК у разі невиконання обов'язку встановлення істини в кримінальному процесі для процесуальних учасників (дізнавача, слідчого, прокурора, судді) має наступати відповідна юридична відповідальність, градуйована залежно від наслідків цього «правопорушення».

Далі. Якщо шановний здобувач таки наважився дати **визначення** поняття «істина в кримінальному провадженні», то що в такому разі утримало його від того, щоб опрацювати й саме **поняття** «істина в кримінальному процесі»? Адже зрозуміло, що поняття і його дефініція суть різні речі. Більше того, як казали древні греки, визначення – це домовинка для думки, оскільки вона зачиняє вхід до самого поняття. Щоб було зрозуміло: від 60-х років минулого століття і досі існує легальне визначення поняття «процесуальний доказ» і всі вітчизняні процесуалісти змагалися (на жаль, і досі змагаються) між собою в захопливій грі, прагнучи запропонувати якнайкраще

визначення цього поняття, але не виходячи одночасно за рамки Кодексу. І лише в 2014 р. В.П. Гмирко опрацював це поняття, витративши на це майже 15 років напруженої роботи. На жаль, цей науковий продукт лишився майже непоміченим процесуальною громадою, яка, на жаль, і далі воліє гратися у визначення, ніж будувати юридичні поняття...

2. Як видається опонентові, шановний дисертант під традиційним нормативним (позитивістським) впливом уявлень про доказування (ч. 2 ст. 91 КПК) запропонував його нову редакцію – визначити доказування як збирання, перевірку та оцінювання доказів з метою встановлення **об'єктивної істини** у кримінальному провадженні щодо фактів та обставин, визначених у частині першій ст. 91 КПК. У цьому контексті хотів би підкреслити, що ця опрацьована німецькою теоретичною думкою ХІХ ст., а відтак рецепційована й культивована російсько-радянською теорією доказів схема доказування як «умовна юридична конструкція» (С. Пашин), свого часу мала б передусім зорієнтувати німецьких юристів, в чому полягає нормативний зміст суті й етапів їхньої роботи з процесуальними доказами.

Вважаю, що тогочасні німецькі процесуалісти послідовно розрізняли доказування, по-перше, як нормативно врегульовану царину роботи з доказами й, по-друге, процедури **логічного доведення**, здійснювані за правилами формальної логіки. У післяжовтневий період у радянській науці в зв'язку з визначенням функції суду як знаряддя боротьби зі злочинністю на тлі очевидної неприязні влади до логіки як засобу організації справного мислення, а також домінуванням інформаційного підходу до розуміння доказування, відбувся процес **поглинання** логічного «доведення» юридичним «доказуванням». Плоди цього даються взнаки й сьогодні: обвинувальна влада втратила навички роботи з логічного обґрунтування на загал і в суді зокрема, наслідки чого можна побачити в численних плодах обвинувальної діяльності прокурорів у вітчизняних судах. Тому процесуальна теорія має усвідомити, що процедури логічного доведення/спростування слугують сторонам знаряддям або виконання юридичного обов'язку, або юридичного тягаря в часі публічного обстоювання в суді своєї позиції щодо доведеності/недоведеності певних тверджень у справі.

Тому, не погоджуючись із запропонованим шановним здобувачем *novum*, дуже коротко поняття доведення в судовому процесі можна спробувати визначити як різновид аргументаційної мислєдіяльності сторони обвинувачення в суді з обстоювання *inmerito* своєї правової позиції з метою схилити суд до визнання його рації; зміст цього поняття можна розкрити, вказавши на такі, зокрема, його основні характеристики. Адресатом доведення є суд, якого обвинувачення має переконати в обґрунтованості висновку про доведеність підстав учиненого ним кримінального позову, оскільки *sane* суд має компетенцію ухвалювати шукане сторонами рішення. Тому прокурор як процесуальний керівник, дбаючи про перспективу виграшу справи в суді, повинен регулярно здійснювати так званий рефлексивний вихід, тобто спробувати подивитися на майбутню ситуацію очима суду; юристи-практики (передусім захисники) добре знають, що кожен із інституційних учасників процесу дивиться на ситуацію з власної процесуальної позиції, а не з позиції такого собі індіферентного «стороннього спостерігача». Далі хотів би наголосити, що про доведення можна вести мову лише в разі наявності юридичної суперечки між сторонами з приводу предмету кримінального позову як *conditio sinequanon*

можливості доведення. Тому зрозуміло, що звернення до змагального способу доведення зумовлено саме наявністю юридичної суперечки між сторонами. Якщо ж така відсутня, наприклад, коли обвинувачений, визнаючи свою провину, визнає тим самим кримінальний позов, то, зрозуміло, відповідно до вимоги *adversarial principle* зникає й потреба в самому доведенні. Тому в змагальному процесі суд має ухвалити вирок без дослідження доказових матеріалів, обмежившись встановленням юридичного факту свідомого й добровільного характеру визнання вини підсудним: і на те немає ради, адже такі правила судової гри. Обвинувач у цій ситуації повинен надати судові матеріали на підтвердження факту правопорушення й причетності до нього підсудного, а захисник, виконуючи обов'язок речника законних прав та інтересів свого довірителя, може, наприклад, подавати доказові матеріали, які потрібні для юридично коректного визначення міри покарання. Тобто в цьому випадку може йтися не про доведення, а про **аргументаційну** діяльність сторін, орієнтовану на досягнення мети взаємовигідним шляхом у перебігу нарадчого судового дискурсу.

3. Тепер щодо пропозиції шановного дисертанта визнати «встановлення об'єктивної істини» **загальною засадою** кримінального провадження. Інакше кажучи, пропонується зафіксувати в тексті чинного КПК загальновизнаний у всьому світі загальнонауковий ідеал пізнання. Але тут би варто згадати, що **ідеал** – це досконалість, досконалий взірць чого-небудь; найвища кінцева мета змагань, діяльності. На думку Р. Аофа й Ф. Емері, **ідеал** – це результат, що його **ніколи не можна одержати**, але до котрого можна **необмежено наблизитися**; він на загал недосяжний, тому є сенс говорити про **просування до нього**. Тому вже згадуваний мною В.П. Гмирко і запропонував визнати за істиною в доказовому диспозитивні «правда» – «совість» – «істина» – «справедливість» роль фундаментальної **цінності** – морально-пізнавального **ідеалу**, адже «хто не змагає до речей неможливих, ніколи їх не досягає». Тому чи варто закріплювати в КПК недосяжний морально-пізнавальний ідеал? Вважаю, що дехто зі старшої генерації українських процесуалістів ще пам'ятає історію з «Моральним кодексом будівника комунізму» і чим вона закінчилася... І останнє: прихильники об'єктивної (матеріальної) істини мають виходити з того, що юристи ніколи не працюють з об'єктивною реальністю події правопорушення, бо вона їм недоступна, недосяжна. Працюють вони не реальністю, а з створеними ними же **уявленнями** про подію правопорушення і лише до них як до «критерія істини» вони й можуть відносити створені знову ж таки ними **факти**. Тому опонент виступає проти запропонованої новації, вважаючи, що в практичній діяльності треба керуватися передусім засадою змагальності і засадою презумпції невинуватості – юридичними цінностями рієнозначними морально-пізнавальній й цінності «просування до істини», коли всі обґрунтовані сумніви дійсно трактуються на користь підозрюваного (підсудного).

3. Басиста Ірина Володимирівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України, надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Очевидно допущено описку, коли кілька разів на різних сторінках роботи вказано про те, що «...дисертація подається на здобуття **наукового** ступеня доктора філософії». Як на мене, то очевидним є факт, що згідно з постановою КМУ від 12 січня

2022 року № 44, Юрій Тарасович мав би претендувати на здобуття ступеня доктора філософії.

2. Всі три фахові публікації (за 2019, 2020, 2021 роки) розміщені на шпальтах Вісника Львівського університету (серія юридична). Також і обидві статті, які подаються автором, як опубліковані «у нефахових виданнях України» також вийшли друком у збірниках Львівського національного університету імені Івана Франка. Аналогічна доля і восьми апробацій, які зроблені на базі Юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Лише одна стаття, яка значиться у графі «у наукових періодичних виданнях інших держав», на перший погляд, вийшла друком за стінами Юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Але ж і вона опублікована в виданні «Wrocławsko-Lwowskie zeszyty (нотатки) Prawnicze». У опонента виникло запитання, а чи не варто було б розширити географію цих публікацій?

3. На жаль, що такої високої наукової проби авторська розвідка не має в своїх додатках жодного акту впровадження.

4. Варто уникати дублювання ключових слів із темою дисертації у обидвох анотаціях.

4. Калужна Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка МОН України, надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Удосконалення симетрії. У підрозділі 2.3. «Концепт істини формальної» автор аналізує відтінки термінів «процесуальна», «формальна», «судова» істина, проте у ньому бракує історії зародження та розвитку концепта формальної істини, а також географії походження термінів – на відміну від підрозділу 2.2. «Концепт істини об'єктивної (матеріальної)», викладеного в досконалій послідовності та повноті.

2. Методологія.

2.1. *Здобувачеві варто було б використати й телеологічний метод (цільове тлумачення) для дослідження, цілей українського законодавця, коли він відмовився в чинному КПК від згадок про «об'єктивну істину», незважаючи на панівну прихильність до концепту об'єктивної істини тогочасної українського академічного середовища, історичної (радянської) правової традиції, до якої звикли правники-практики. Це було зумовлено багатьма чинниками – резонансні судові рішення, які не сприймалися суспільством як справедливі, у яких згодом ЄСПЛ підтверджував дисфункцію правосуддя, а також посилення засад змагальності та диспозитивності. Тож цікаво дізнатись міркування здобувача про причини відмови законодавця від згадок про «об'єктивну істину» у чинному КПК.*

2.2. *Так само було б корисним дізнатися цілепокладання, соціальні передумови, які спонукали законодавця Республіки Польща 27 вересня 2013 року ухвалити зміни до КПК, що набрали чинності 1 липня 2015 року про перенесення відповідальності за результат провадження з суду на сторін, і в першу чергу – в силу обов'язкової дії презумпції невинуватості – на прокурора, обмеження ініціативи суду у збиранні доказів ex officio до лише у виняткових випадків. Окремі зміни 2015 року діяли трохи більше 9 місяців. Безумовно, закон є уособленням волі політичної, тому не можна не враховувати, що на період розробки і ухвалення зазначених змін в парламенті діяла*

коаліція «Громадянської платформи» (Д. Туска), а скасовані вони були новим скликанням парламенту від 15 жовтня 2015 року, де більшість отримала PiS. З огляду на останні парламентські вибори у Польщі 15 жовтня 2023 року і сформовану коаліцію «Громадянською платформою» на чолі з прем'єром Д. Туском, чи є, на думку здобувача, у Польщі перспектива знову повернутися до обмеження ініціативи суду, чи помилковість такого кроку для кримінального судочинства Польщі була безспірною й безповоротно відкинута усіма?

2.3. **Телеологічний підхід у сукупності з порівняльно-правовим і системно-структурним** знагодився б Ю.Т. Піху, щоб уяснити, в якій саме зв'язці правових норм встановлення «матеріальної істини» закріплене у законодавстві Польщі і насамкінець, надзвичайно цікаво порівняти його з законодавством українським.

2.4. **Телеологічний підхід (у сукупності з історико-правовим й системно-структурним)** був би корисним й для цілісного аналізу Конституції України під кутом зору встановлення який концепт істини закладений у ній.

2.5. Використовуючи **герменевтичний, телеологічний та системно-структурний методи**, здобувач міг також системно дослідити Конституцію України на предмет концепта істини у кримінальному судочинстві.

2.6. Безмовно схвальним і продуктивним для обраної теми дослідження є використання здобувачем **герменевтичного (інтерпретаційного, смислового, правотлумачувального)** методу наукового юридичного дослідження. Завдяки ньому дисертація є надзвичайно цінною, оскільки збагатила українську доктрину кримінального процесуального права інтерпретаціями французьких, німецьких, польських, американських науковців, інтерпретаціями конституційних судів та загальних судів цих держав, ЄСПЛ щодо сенсів і їх відтінків концептів істини.

Проте наскрізно у роботі та у висновках, на жаль, не простежується власне сприйняття і подання автором читачеві ходу дослідження у канві того, що жоден з концептів істини у кримінальному провадженні у світовій практиці (зокрема в практиці досліджуваних здобувачем держав) не є ані кращим, ані гіршим, довершеним (бездоганним, ідеальним) чи цілковито дефектним (дисфункційним). Такою є лише їх інтерпретація – прихильна чи критична.

Як наслідок непослідовною є логіка здобувача у підрозділі 3.1.1. *Реалізація концептів істини у кримінальному процесуальному законодавстві України*, у назві якого концепти істини вжито в множині, проте, аналізуючи диференційовані процесуальні форми – спрощене провадження щодо проступків, провадження щодо угод про примирення та про визнання винуватості (с. 145–153), автор обґрунтовує, що вони є формою реалізації концепту об'єктивної істини, оскільки суд хоч і безпосереднього дослідження доказів не проводить, проте *покликається* на висновки, одержані органом дізнання, слідчим, прокурором за результатами досудового розслідування. Що є доволі творчою інтерпретацією, оскільки у цих диференційованих формах кримінального провадження реалізується концепт формальної істини, а саме конвенційної та прагматичної як її різновидів.

Наступний дискусійний та надто категоричний висновок: «без встановлення матеріальної (об'єктивної) істини у справі жодне із завдань кримінального провадження, які поставлені перед кожним без винятку кримінальним провадженням, досягнути неможливо» (с. 139). Однак в інститутах угод, спрощеному провадженні в справах про проступки, про звільнення від кримінальної відповідальності якраз і

реалізується основне завдання кримінального провадження – захист (відновлення прав) особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень – потерпілі отримують відшкодування та вибачення, злочинець визнає вину та розкаюється у вчиненому (реалізується мета кримінального покарання – виправлення особи), суспільство і держава економить ресурси.

3. Термінологія. Серед базових завдань дисертаційного дослідження (с. 7-9) здобувач не ставить з'ясувати найменування концептів істини. І це правильно, оскільки це питання не є стержневим для науки (але має культурологічні, історичні відтінки). Попри другорядний характер цього моменту, Ю.Т. Піх у підрозділі 2.2 («Концепт істини об'єктивної (матеріальної)») сам звернув увагу на те, як правильно зазначений концепт істини називати – «матеріальною істиною», «об'єктивною істиною» або просто «істиною».

Тож хотілося б дізнатися про мотиви здобувача зупинитись саме на терміні «об'єктивна істина», адже, з одного боку, цей термін устоявся та популяризувався як продукт не стільки національної, як загальносоюзної радянської школи доказового права, заснованої на теорії пізнання діалектичного матеріалізму, на протизвагу європейському терміну «матеріальна істина». Як показано в Розділі 3, у Франції й Німеччині вживається термін «матеріальна істина», у Польщі вживаються паралельно 3 терміни «матеріальна», «об'єктивна» або просто «істина», хоч більш поширеним є термін «матеріальна істина». Термін «матеріальна істина» відображає спрямованість кримінального процесу на реалізацію норм матеріального кримінального права, яка, своєю чергою, вимагає, аби кримінальне провадження було неодмінно спрямоване на встановлення матеріальної істини (с. 191), і як видається, цією перевагою є більш влучним. Тож на сучасному етапі українській науці потрібно прийняти рішення – а) обрати найменування «об'єктивна істина», яке не широко вживається в Європі, проте підкреслює продовження традицій радянської школи, чи б) інтегруватися в термінологію загальноєвропейську, щоб бути зрозумілими для європейців, показати, що ми сходимося в доктринальних підходах. При цьому, можна погодитись із Ю.Т. Піхом, що «категорії доказового права жодним чином не можна відносити до ідеологічних, перетворити їх в ідеологеми та використовувати для ідеологічних спекуляцій» (с. 78). Проте не можна й заперечувати того факту, що термінологія є діагностом (лакмусом, тестом) приналежності до того чи іншого типу правової традиції, культури.

5. Шевчук Марта Іванівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка МОН України, надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Дискусійним є твердження автора про те, що хоч необхідність встановлення істини у кримінальному провадженні впливає насамперед із його завдань, визначених ст. 2 КПК, але визначальними елементами засади встановлення об'єктивної (матеріальної) істини є положення кримінального процесуального закону, що покладають відповідний обов'язок, по-перше, на органи досудового розслідування і прокурора (сторона обвинувачення), по-друге – на суд (стор. 132). Адже законодавець не включив суд до кола суб'єктів збирання доказів, формально звільнив суд від обов'язку вживати всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, до кола суб'єктів

доказування обставин, передбачених у ст. 91 КПК України, відніс слідчого та прокурора, а у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення – потерпілого (ч. 1 ст. 93, ч. 2 ст. 9, ч. 1 ст. 92 КПК).

Не розділяючи позицію науковців, які відстоюють збереження за судом як обов'язку, так і права збирати докази з власної ініціативи, за винятком деяких випадків, вважаю, позитивною тенденцією до зміни меж ініціативної діяльності суду в сторону обмеження повноважень суду у збиранні доказів, яка знайшла свій подальший розвиток в КПК України 2012 р., що є закономірним наслідком відходу від розшукових елементів змішаної моделі кримінального процесу, закріпленої в КПК України 1960 р. Норми чинного КПК України закріплюють менш активне процесуальне становище суду, як гаранта змагальності в судовому розгляді кримінальних справ, є засобом забезпечення його об'єктивності, незалежності та безсторонності, спрямовані на ліквідацію обвинувального ухилу, головною причиною якого є поліфункціональність суду. З метою уникнення негативних наслідків, до яких може призвести як надмірна активність суду, так і його надмірна пасивність в дослідженні доказів, забезпечення захисту як прав та законних інтересів суб'єктів, які потерпіли від кримінального правопорушення, так і особи, яка підозрюється, обвинувачується у його вчиненні, від незаконного та необґрунтованого обвинувачення та засудження, процесуальне становище суду в процесі доказування, слід визначати шляхом пошуку компромісу між покладеним на суд обов'язком ухвалювати законні, обґрунтовані та вмотивовані рішення – з однієї сторони та необхідністю зберегти чітку межу, яка відокремлює функцію правосуддя від функції обвинувачення – з іншої. Тому, вважаємо, що позиції тих науковців, які намагаються визначити оптимальні межі активної та ініціативної діяльності суду в дослідженні доказів, не заперечуючи при цьому прагнення суду до встановлення об'єктивної істини (всєбічного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин кримінального провадження) та усвідомлюючи важливість змагальності як засобу (методу, прийому, способу) пізнавальної діяльності на шляху до цього, є найбільш конструктивними.

2. Розглядаючи один із напрямків диференціації кримінальної процесуальної форми, а саме: її спрощення (провадження щодо кримінальних проступків, а також кримінального провадження на підставі угод); особливий порядок прийняття судового рішення у випадку визнання обвинуваченим пред'явленого йому обвинувачення; особливий порядок прийняття судового рішення у випадку визнання сторонами окремих фактів та обставин кримінального провадження як таких, що ніким не оспорується, автор дійшов висновку, що положення кримінального процесуального закону слугують, достатніми процесуальними гарантіями, що забезпечують встановлення матеріальної (об'єктивної) у цьому виді спрощених проваджень. Як видається, у випадку застосування спрощених форм (спрощений порядок судового розгляду, скорочений порядок судового розгляду, особливий порядок кримінального провадження) можливе досягнення лише формальної істини.

3. На стор. 253 роботи її автор виділяє загальні умови гносеологічно-процесуального характеру, які забезпечують (уможливлюють) досягнення істини за результатами пізнання у кримінальному провадженні, до яких відніс такі: 1) реальна можливість отримання усіх відомостей, необхідних для встановлення фактів та обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження; 2) максимальна безпосередність пізнавального процесу; 3) забезпечення певного,

достатньо високого рівня знань осіб, які встановлюють окреслені вище факти та обставини; 4) гласність та відкритість розгляду кримінального провадження; залучення до розгляду справи всіх заінтересованих осіб; 5) неупередженість, відсутність особистої заінтересованості осіб, які ведуть кримінальне провадження та є суб'єктами кримінального процесуального пізнання; 6) можливість оскарження, перегляду та скасування незаконних та необґрунтованих процесуальних рішень; 7) встановлення юридичної відповідальності за прийняття завідомо незаконних та необґрунтованих процесуальних рішень.

Як видається, до наведених вище умов, які забезпечують досягнення істини, потрібно віднести також змагальність сторін та рівність засобів доказування. Адже принцип змагальності не виключає і не забороняє активну участь суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ, всебічне, повне та об'єктивне дослідження судом обставин кримінального провадження та пошук об'єктивної (матеріальної) істини в кримінальному провадженні. Істина повинна бути досягнута в результаті змагання сторін кримінального провадження, яке доповнюється субсидіарною активністю суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінального провадження, межі якої повинні бути визначені в кримінальному процесуальному законодавстві.

4. У своїй роботі автор неодноразово звертає увагу на існування тісного зв'язку істини з оцінкою доказів з погляду допустимості. Зокрема, у п. 4 висновків автор зазначає, що кримінальне процесуальне законодавство передбачає низку процесуальних правил, дотримання яких спрямовує досудове розслідування і судовий розгляд на встановлення істини (правди). До таких правил автор роботи відніс: заборону використовувати для обґрунтування слідчих чи судових рішень доказів, одержаних з порушенням вимог закону; покладення на органи, які ведуть кримінальне провадження, обов'язку ухвалювати свої рішення на підставі внутрішнього переконання, що ґрунтується на сукупності належних, допустимих, достовірних доказів. Водночас, автор у своїх висновках до процедурних меж встановлення істини у кримінальному провадженні відносить: суворо визначену кримінальним процесуальним законом форму та встановлені ним засоби і способи, які забезпечують одержання достовірних відомостей, у тому числі чітко передбачені законом правила належності та допустимості доказів. Враховуючи наведене, цікаво було б почути позицію автора, інститут допустимості доказів, спрямовує кримінальне провадження на встановлення об'єктивної істини чи все-таки ускладнює (обмежує) її встановлення?

5. На стор. 264 роботи її автор зазначає, що встановлення об'єктивної істини судом, його намагання її встановити чітко простежується з таких норм КПК, які регулюють дослідження доказів у судовому засіданні, і які наділяють суд правом за власною ініціативою їх досліджувати: а) право головуючого протягом всього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення і доповнення його відповідей (ч. 1 ст. 351 КПК); б) право суду допитувати свідка і потерпілого повторно; право призначити одночасний допит двох і більше допитаних учасників кримінального провадження (ч. ч. 13, 14 ст. 352 КПК); в) право суду за власною ініціативою викликати і допитувати експерта (ст. 356 КПК); г) право суду дослідити речові докази, документи, оглянути певне місце (ст. 361 КПК) з метою з'ясування обставин та перевірки їх доказами.

На підставі аналізу норм чинного КПК вважаємо, що до наведеного вище переліку слід також включити: проведення повторної, додаткової експертизи в процесі судового розгляду за ініціативою суду (ст. 332 КПК); формування судом кола питань, які він ставить перед експертом з власної ініціативи (ст. 332 КПК); право головуючого (суду) протягом усього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення й доповнення його відповідей (ч. 1 ст. 351 КПК), ставити запитання свідкам, потерпілим, експертам, спеціалістам після їх допиту (ч. 11 ст. 352, ч. 2 ст. 353, ч. 2 ст. 356, ч. 2 ст. 360 КПК); залучення спеціаліста до участі в дослідженні доказів (ч. 3 ст. 71, ч. 3 ст. 359, ст. 360 КПК); пред'явлення свідку, потерпілому чи обвинуваченому особи або речі для впізнання з ініціативи суду (ст. 355 КПК).

6. До гносеологічно-процесуальних меж встановлення істини у кримінальному провадженні, на думку автора необхідно, зокрема, віднести: темпоральні межі встановлення істини у кримінальному провадженні, адже доказування здійснюється в обмежені процесуальним законом граничні строки досудового розслідування та розумні строки судового розгляду. В контексті розумних строків судового розгляду хочеться посперечатися. Так, введення до кримінального процесуального законодавства України положення про розумні строки слід розглядати як безумовно позитивний крок, спрямований на наближення вітчизняного кримінального судочинства до міжнародних стандартів. Однак, варто зазначити, що закріплення принципу «розумності строків» у КПК України саме по собі не стане гарантією забезпечення прав учасників кримінального провадження. І пояснення цьому можна знайти у відсутності дієвих механізмів контролю за дотриманням процесуальних строків. Таким чином, в Україні відсутні ефективні засоби правового захисту при порушенні строків судового провадження. Тому «строк розгляду справи судом» сам по собі ніколи не буде «розумним», адже українське кримінальне процесуальне законодавство не гарантує права на оскарження недотримання розумних строків судом у стадії судового провадження.

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертаційне дослідження Піха Юрія Тарасовича на тему «Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід» є самостійною та ґрунтовною науковою працею, що виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є першим в сучасній українській науці кримінального процесу комплексним дослідженням концептів істини у кримінальному провадженні відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства України та окремих іноземних держав.

Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі та опубліковані у наукових статтях, належать автору і є його науковим доробком. Викладені в дисертації висновки й положення наукової новизни отримано на підставі особистих досліджень автора.

Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів дослідження базуються на відповідних наукових публікаціях. Методологічною основою дисертаційної роботи є поєднання загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, серед яких метод аналізу, метод синтезу, метод узагальнення, історико-

правовий метод, структурно-функціональний метод, порівняльно-правовий метод, герменевтичний метод, спеціально-юридичний метод та інші методи.

Дисертація носить теоретичний і практичний характер. Викладені у дисертації результати можуть бути використані у правотворчій діяльності, зокрема при внесенні змін і доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України, а також інших законів і підзаконних нормативно-правових актів з питань доказування та забезпечення встановлення істини у кримінальному провадженні; у правозастосовній діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду, а також практичній діяльності захисників та представників у кримінальному провадженні; у науково-дослідній сфері в якості підґрунтя для подальшого дослідження теоретичних питань, пов'язаних із поняттям істини у загальнотеоретичному аспекті, проблематикою засад (принципів) кримінального провадження та доказуванням у кримінальному процесі.

За кількістю і рівнем публікацій, апробацією на наукових конференціях дисертація **«Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід»** відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами), а її автор, Піх Юрій Тарасович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Результати відкритого голосування: «За» – 5 членів ради,

«Проти» – 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.157 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, присуджує **Піхові Юрію Тарасовичу** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 35.051.157

проф. Назар БОБЕЧКО

Доручив проф. Назару Бобечко
Зубів Вадим

C. B. Bobenko